هسته اتمی تجلی پیوند دین و دانش

دکتر ابراهیم کارخانه‌ای
عضو هیئت علمی دانشگاه و استاد درس شیمی هسته‌ای

در یک نشست نخبگانی از من خواستند به‌عنوان کسی که در دانشگاه درس شیمی هسته‌ای تدریس می‌کند و در کلاس درس مسائل علمی و عقیدتی را به هم پیوند می‌زند، در جمع ارزشمند آنها صحبت داشته باشم. بهترین فرصتی بود که می‌توانستم در قالب جهاد تبیین دین و دانش، برخی استدلال‌های علمی را در خدمت تحکیم مبانی دینی قرار دهم.

به یاد برخی مطالبی افتادم که دانشجویان، سال‌ها بعد از فارغ‌التحصیلی، به عنوان معارف هسته‌ای و خاطره‌ای ماندگار از آن یاد می‌کردند. تصمیم گرفتم در آن جمع به برخی از نکات برجسته علمی و معرفتی آن درس بپردازم.

در ابتدا با تأکید بر اینکه در قرآن کلمه علم و مشتقات آن ۸۱۱ بار و کلمه ایمان و مشتقات آن نیز معادل ۸۱۱ بار به کار رفته است و انسان با دو بال علم و ایمان قدرت پرواز در مسیر متعالی الهی را پیدا می‌کند، صحبت‌های خود را به رابطه علم و ایمان از دیدگاه شهید مطهری مزین نمودم که در قالب فصیح‌ترین عبارت‌ها بیان نموده است:

«علم ابزار را می‌سازد، ایمان مقصد را. علم سرعت می‌بخشد، ایمان جهت. علم زیبایی عقل است، ایمان زیبایی روح. علم انقلاب برون است، ایمان انقلاب درون. علم می‌نمایاند که چه هست و ایمان می‌نمایاند که چه باید کرد...»

در ادامه به بررسی برخی از مصادیق عینی رابطه علم و ایمان و به بیان دیگر دین و دانش پرداختم که به‌شدت موردتوجه آن جمع نخبگانی قرار گرفت و اینک در ذیل به‌عنوان یک خاطره به‌یادماندنی به شرح برخی از فرازهای مطرح‌شده در آن نشست به نحوی تفصیلی می‌پردازم:

۱. قرآن و فعل و انفعالات هسته‌ای

ذره اتمی، واحد ساختمانی جهان مادی است که از کنار هم قرار گرفتن اتم‌های عناصر مختلف و اثرات متقابل آنها بر یکدیگر جهان مادی شکل می‌گیرد. همان‌گونه که در عالم معنا، کمال انسانی (در قالب انسان کامل) در سیمای مبارک نبی مکرم اسلام(ص) متجلی می‌شود- که فلسفه وجودی جهان هستی است- در عالم ماده نیز تمامی هسته‌های عناصر تشکیل‌دهنده جهان، کمال مادی خود را در نیل به پایدارترین هسته اتم عنصری جست‌وجو می‌کنند که کانون عشق و همه تحولات هسته‌ای در جهان است.

بر همین اساس، تمام فرآیندهای هسته‌ای که در جهان مادی صورت می‌گیرد، در جهت نیل به هسته اتمِ این عنصر قدرتمند به پیش می‌رود.

بر پایه پژوهش‌های هسته‌ای، در دمای صفر مطلق، که پایین‌ترین دمای ممکن است (۲۷۳,۱۵-) و در آن دما، کلیه حرکت‌های مولکولی متوقف می‌شود، هسته‌های تشکیل‌دهنده عناصر جهان مادی، هرچند قابل اغماض، لیکن تمایل دارند به‌سمت هسته پرقدرت همین عنصر میل کنند و در صورت فراهم شدن شرایط لازم، این اقدام عملی می‌شود.

هسته اتم این عنصر پناهگاهی امن برای هسته همه عناصر عالم است. به بیان ساده‌تر، هسته این عنصر قدرتمندترین هسته عناصر جهان مادی است. تحولات هسته‌ای اعم از واکنش‌های شکاف و واکنش‌های همجوشی هسته‌ای و تمامی فرآیندهای هسته‌ای، همگی در جهت نیل به هسته اتم این عنصر به پیش می‌رود تا از مراتب بالاتر پایداری برخوردار شوند. هسته اتم این عنصر در قرآن کریم در میان همه عناصر عالم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و پنجاه‌وهفتمین سوره قرآن (معادل حروف ابجد الحدید) و بیست‌وششمین عنصر جدول تناوبی عناصر (معادل حروف ابجد حدید) را به خود اختصاص داده است. عنصر یادشده چیزی جز «آهن» نیست که در آیه ۲۵ سوره حدید: به‌عنوان مظهر صلابت و قدرت و «نیروی شدید» شناخته شده است. ﴿وَأَنزَلْنَا الحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾.

کلیه هسته‌های عناصر عالم با شرکت در فعل‌وانفعالات هسته‌ای (شکافت هسته‌ای یا همجوشی هسته‌ای) تمایل دارند خود را به قله نمودار پایداری هسته‌ای برسانند که در رأس آن «هسته اتم آهن» قرار گرفته است و این نماد دیگری از «بأس شدید» است که در هسته اتم عنصر آهن متجلی است که علاوه‌بر خواص عمومی آهن که به اتم آهن برمی‌گردد، قدرت هسته‌ای آهن را نیز شامل می‌شود. تمامی هسته‌های عناصر عالم برای کسب پایداری بیشتر تمایل دارند به هسته اتم این عنصر تبدیل شوند و بر همین اساس، هسته اتم آهن (حدید) کانون عشق هسته اتمی همه عناصر هستی است و کلیه فرآیندهای هسته‌ای جهان در قالب شکافت هسته‌ای و همجوشی هسته‌ای در راستای میل به هسته اتم آهن پیش می‌روند.

از آنجا که ریشه همه علوم عالم از ازل تا ابد در قرآن کریم نهفته است، هرقدر با پیشرفت علم، شناخت انسان از جهان هستی بیشتر شود، انسان قطرات بیشتری از اقیانوس بی‌کران معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی را از قرآن درک می‌کند. این کتاب الهی که در مراتب پایین، از عالم ملکوت بر عالم خاکی نازل شده، ریشه همه علوم عالم را در خود جای داده است و بر همین اساس، قرآن کتابی است که تا ابدیت پاسخگوی هدایت فطری انسان‌ها در همه عصرها و نسل‌ها خواهد بود.

انسان‌ها اگرچه در قالب جبر و اختیار، سرنوشت جوامع بشری را رقم می‌زنند، لیکن همان‌گونه که

که سه ذره پروتون، نوترون، و الکترون اصلی‌ترین و ساده‌ترین آنهاست. ساختمان مادی نظام هستی به‌گونه‌ای بنا شده که با تغییر ماهیت یک ذره، کل ساختمان جهان مادی به هم می‌ریزد و با تغییر در خواص یک ذره، دنیای دیگری با سنگ بنا و قوانین دیگری خلق خواهد شد.

به عنوان مثال در میان صدها ذره ریزتر از اتم می‌توان از ذره‌ای به نام «نوترینو» نام برد که در طی فرآیندهای هسته‌ای آزاد می‌شود. این ذره به‌قدری ریز است که فضای خالی بین هسته اتم و الکترون مانعی بر سر راه آن ایجاد نمی‌کند و بر همین اساس این ذره اولین و سبک‌ترین عنصر تشکیل‌دهنده زمین- یعنی هیدروژن- با خواص عمومی کل کره زمین یکسان است.

ازجمله اینکه شکل کره زمین متمایل به بیضوی است و شکل هسته اتم هیدروژن نیز متمایل به بیضوی است؛ کره زمین دارای یک قمر است که به دور آن می‌گردد و عنصر هیدروژن نیز دارای یک الکترون است که به دور هسته اتم هیدروژن می‌گردد؛ کره زمین دارای میدان مغناطیسی و شمال و جنوب مغناطیسی است و هسته اتم هیدروژن هم دارای میدان مغناطیسی و شمال و جنوب مغناطیسی است؛ از سوی دیگر آخرین و سنگین‌ترین عنصر طبیعی تشکیل‌دهنده کره زمین

۲. قانونمندی در بیکران هستی

همه ذرات تشکیل‌دهنده جهان در حال حرکت‌اند و هیچ ذره‌ای بدون حرکت در جهان هستی وجود ندارد (آیه ۸۸ سوره نمل). تمام ذرات عالم در حرکات خود تسبیح خداوند تبارک‌وتعالی را سرمی‌دهند (آیه ۴۴ سوره اسراء). علی‌رغم آنکه ذرات مولکولی در هر لحظه میلیاردها بار با یکدیگر برخورد می‌کنند، لیکن بر حرکت عمومی آنها قانونی حاکم است که رمز نظام‌مندی حرکت آنها را می‌بایست در تسبیح ذرات آنها جست‌وجو کرد.

برای نمونه، به بی‌نظمی غیرقابل‌تصور ذرات مولکولی گاز هیدروژن اشاره می‌شود. در یک مولکول گرم گاز هیدروژن (۲ گرم) در شرایط متعارفی، تعداد ۶ ضربدر ۱۰ به توان ۲۳ ذره مولکولی وجود دارد و از آنجا که هر ذره مولکولی در هر ثانیه بیش از ۱۰ میلیارد بار با دیگر مولکول‌ها برخورد می‌کند، به این ترتیب تصور تعداد برخوردهای مولکولی ذرات در هر ثانیه غیرقابل درک و محاسبه است؛ ولی در عین بی‌نظمی، بر حرکات عمومی آنها قانون حاکم است (آیه ۳ سوره ملک) و می‌توان نظم آنها را به‌طور نموداری و در قالب یک معادله (قانون بولتزمن) محاسبه کرد که در هر لحظه علی‌رغم هزاران میلیارد برخورد ذرات با یکدیگر، چه کسری از مولکول‌ها دارای چه سرعتی هستند.

این واقعیت نشان می‌دهد که در جهان بیکران هستی، بر حرکت تک‌تک ذرات عالم قانون حاکم است و رمز پایداری جهان هستی نیز در همین قانونمندی نهفته است. بدون شک همان‌گونه که بر حرکت جمعی ذرات هستی قانون حاکم است، بر حرکت جمعی جوامع بشری نیز سنت‌های تغییرناپذیر الهی حاکم است (آیه ۳ سوره احقاف؛ آیه ۳۴ سوره اعراف) که زندگی و مرگ تمدن‌ها نیز در چارچوب همین سنت‌های الهی رقم می‌خورد (آیه ۴۳ سوره مؤمنون). و همان‌گونه که پایداری جهان هستی در گرو قانونمندی است که در تسبیح ذرات عالم متجلی است، پایداری جوامع بشری نیز در چارچوب رعایت قوانین الهی است. هرقدر یک جامعه قوانین الهی را بیشتر رعایت کند، آن جامعه از استحکام و قوام بیشتری برخوردار خواهد بود.

انسان‌ها اگرچه در قالب جبر و اختیار، سرنوشت جوامع بشری را رقم می‌زنند، لیکن همان‌گونه که هدایت ذرات در ذات آنها نهفته است (قوانین تکوینی)، بر حرکت عمومی ملت‌ها و تمدن‌های بشری نیز سنت‌های تغییرناپذیر الهی حاکم است (قوانین تشریعی) و هیچ حرکتی خارج از اراده و سنت الهی رقم نخواهد خورد (آیه ۱۱ سوره رعد).

بر همین اساس، تنها با پیروی از قرآن و عترت، موجبات استحکام‌بخشی و پایداری جوامع بشری در مسیر فطرت انسانی مهیا می‌شود؛ از آنجا که قرآن آخرین و کامل‌ترین کتاب الهی هدایت بشری است، رستگاری نهائی همه انسان‌ها سرانجام در بازگشت به قرآن و در پرتو اسلام ناب محمدی رقم خواهد خورد.

۳. وحدت ذره و جهان هستی

در قرآن به‌صراحت به کوچک‌ترین واحد ساختمانی ماده تحت عنوان «ذره» (که در علم امروز اتم نامیده می‌شود) و نیز ذرات ریزتر و بزرگ‌تر از آن اشاره شده است (آیه ۶۱ سوره یونس).

امروزه علاوه بر ذره اتم، بیش از صدها ذره ریزتر از اتم به نام ذرات بنیادی نیز شناخته شده است که هنگامی که در فرآیندهای خورشیدی آزاد می‌شود، در برخورد با کره زمین به‌راحتی از آن عبور می‌کند. قوانین جهان مادی به‌گونه‌ای است که اگر از خواص این ذره، تنها جهت حرکت وضعی آن (اسپین ذره) تغییر کند، ساختار ذره نوترون متحول خواهد شد و بر پایه آن نظام ساختمان جهان مادی دگرگون می‌شود.

اینکه با تغییر یکی از خواص یک ذره از صدها ذره بنیادی و ریزبنیادی، کل نظام هستی دگرگون شود، عالی‌ترین تجلی وحدت در کل نظام هستی است که به هوشمندان عالم درس توحید، تسلیم و تعظیم در برابر پروردگار را می‌آموزد. این به‌هم‌پیوستگی ذرات به‌گونه‌ای است که این تصور را در ذهن متبادر می‌سازد که کل ساختمان جهان هستی بر روی هریک از این ذرات بنا شده است و با تغییر آن، کل نظام جهان مادی به هم می‌ریزد (آیه ۳۰ سوره انبیا).

نکته مهم دیگر اینکه در معماری جهان مادی، خواص عمومی سبک‌ترین عنصر تشکیل‌دهنده زمین شبیه کل کره زمین است؛ به‌گونه‌ای که خواص عمومی - یعنی اورانیوم- دارای قابلیت شکافت و فروپاشی است، که سرانجام کره زمین نیز ازهم‌پاشیدگی و فروپاشی است (آیات ۵ و ۶ سوره واقعه). به این ترتیب علاوه‌بر وحدت و همبستگی ذرات، همسویی خواص «ذره و کل» نیز نماد دیگری از وحدت در جهان هستی است.

در یک جامعه توحیدی مبتنی بر فطرت انسانی نیز همین وحدت و همبستگی وجود دارد، به‌گونه‌ای که همه انسان‌ها به‌منزله پیکره واحدی هستند (آیه ۵۲ سوره مؤمنون؛ آیه ۳۲ سوره مائده) و تعدی به هریک از آنها کل جهان بشری را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

بر این اساس، قرآن جامعه بشری را «امت واحده» می‌داند که قتل یک انسان به‌مثابه قتل همه انسان‌هاست. این عالی‌ترین تجلی وحدت در عین کثرت و نماد عینی همگامی جهان مادی با جهان انسانی است. در حالی که وحدت در جهان مادی تکوینی و ذاتی است، در جامعه انسانی در میدان جبر و اختیار، به میزانی که استعدادهای فطری بشری در مسیر الهی شکوفا می‌شود، در جامعه انسانی تجلی می‌یابد و به میزانی که انسان‌ها به حقوق یکدیگر تعدی می‌کنند و از قوانین الهی دور می‌شوند، به همان اندازه از جامعه توحیدی فاصله می‌گیرند.

۴. زوجیت ذرات و بقای عالم هستی

خداوند تبارک‌وتعالی تمام موجودات عالم را، چه در زندگی انسانی و چه در حیات نباتی، به‌طور زوج آفریده و بقای آنها در گرو زوجیت آنهاست. در جهان مادی نیز تمامی ذرات بر پایه زوجیت ذره و ضدّ ذره، بقای جهان هستی را رقم می‌زنند که الکترون- آنتی‌الکترون (پوزیترون)/ پروتون-آنتی‌پروتون/ نوترینو-آنتی‌نوترینو و... ازجمله آنهاست. در آیات متعدد قرآن به مسئله زوجیت به‌عنوان رمز پایداری جهان هستی اشاره شده است (آیه ۴۹ سوره الذاریات).

آنچه در فرازهای فوق آمد تنها چند مورد از موارد بی‌شماری است که نشان می‌دهد قرآن کتابی است که ریشه هم علوم عالم در قالب معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی در آن نهفته است و همان‌گونه که بیان شد، به هر میزان که علم بشری بیشتر می‌شود حقایق بیشتری از اقیانوس بیکران معرفت قرآنی به روی بشر گشوده می‌شود. بر این اساس، قرآن مشعل فروزانی است که تا ابدیت بر پایه دین و دانش راهنمای هدایت بشری در نیل به کمال انسانی خواهد بود.

جمهوری اسلامی ایران، امروز تنها کشوری در جهان است که پرچم دین و دانش را بر پایه قرآن کریم در جهان بر افراشته و با تکیه بر آن در اوج قله دانایی و توانایی معادلات قدرت‌های زورگو و ستمگر را به نفع ملت‌های مظلوم و دولت‌های آزاده بر هم زده است. اگر چنین الگویی در قالب مطالبه مردمی در عالم شکل بگیرد جهان وارد عصر جدیدی خواهد شد که با بیداری ملت‌ها، دولت‌های سلطه گر و زورگو در آن جایی نخواهند داشت و به فرموده رهبر حکیم و فرزانه انقلاب حضرت امام خامنه‌ای علت دشمنی آمریکا و غرب با جمهوری اسلامی را می‌بایست در پرچمداری ایران اسلامی در پیوند دین و دانش در جهان تشنه معنویت و اسلام ناب محمدی(ص) با هدف جلوگیری از تمدن‌سازی نوین اسلامی جست‌وجو کرد.

بر این اساس، چنانچه گروهای قوی علمی، هماهنگ با دانشوران قرآنی در عرصه‌های مختلف، دست به دست هم بدهند و ریشه‌های اقتدار علمی و پیشرانی تمدن نوین اسلامی را بر پایه دین و دانش در قرآن جست‌وجو کنند، بی‌شک با توجه به خلأ معنویت، خیل عظیمی از جوانان تشنه معرفت الهی که امروز در دفاع از مظلومیت فلسطین و توجه به ارزش‌های اخلاقی و دینی صدای حق‌طلبانه آنها در اقصی‌نقاط عالم طنین‌انداز است با گرایش به قرآن کریم به عنوان آخرین و کامل‌ترین کتاب آسمانی که پاسخگوی نیاز انسان در همه زمان‌هاست، سرنوشت جدیدی را برای جهان رقم خواهند زد که در آیه‌های مختلف قرآن وعده آن داده شده است.

در پایان وظیفه خود می‌دانم از زحمات حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین استاد گرانمایه پژوهشکده حوزه و دانشگاه جناب آقای محمد بهشتی به پاس مشاوره‌های قرآنی صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

ظرفیت اربعین برای حل مسئله فلسطین

مهدی رشید

ظرفیت اربعین برای حل مسئله فلسطین چیست و در این زمینه چه چشم‌انداز مثبتی پیش‌روی جهان اسلام است؟

مقدمه

اجتماع اربعین یک پدیده صرفاً مذهبی یا شیعی نیست، بلکه یک رویداد بشری است که با فراتر رفتن از مرزهای زمان و مکان، مرزهای جعلی دولت ملت، مرزهای قومیت، نژاد و مذهب، مقیاس جهانی پیدا کرده است. اربعین، نمایش دو انسان، دو سبک زندگی و دو جهان معنایی و ارزشی است. اربعین نمایشگاه بزرگ خیر و شر است که ظلم و عدالت و ظالم و مظلوم را معنا می‌بخشد. امروز روشن‌ترین صحنه و مصداق خیر و شر و جنایت و عدالت، مسئله فلسطین و نسل‌کشی در غزه است. لذا اربعین سال‌های اخیر با گذشته متفاوت است.

۱. گستره و تنوع انسانی و جغرافیایی پیاده‌روی اربعین؛

پیاده‌روی اربعین بزرگ‌ترین اجتماع انسانی آزادگان در تاریخ معاصر و کانونی برای تولید معنا است. پیام اربعین امروز در مرزهای شیعی و اسلامی محصور نمانده، بلکه خودش را به مرزهای انسانی و فطری رسانده است. شاهد مسئله این است که هم از قریب به ۱۰۰ کشور جهان از جمله (آمریکا، استرالیا، کانادا، آلمان، هلند، بلژیک، فرانسه، اسکاندیناوی، ایسلند و برخی کشورهای آفریقایی)، سیل شیعیان، اهل سنت، مسیحیان، بودائیان و ایزدیان روانه سرزمین عراق می‌شوند و هم در بیرون مرزهای عراق در کشورهایی همچون آمریکا، انگلیس این اجتماع برگزار می‌شود.[۱] برای بسیاری از زائران، این مراسم فرصتی استثنایی برای همدلی و دوستی و انتقال فرهنگ و ارزش‌ها با افرادی از فرهنگ‌ها و ملیت‌های مختلف است. این تعاملات فرهنگی و انسانی می‌تواند عقلانیت و کارآمدی اسلام را به عنوان یک دین توحیدی به نمایش بگذارد و پروژه اسلام‌هراسی استعمار و خرده روایت‌های ضداسلامی و شیعی را خنثی کند.

۲. پیاده‌روی اربعین، بزرگ‌ترین بستر دیپلماسی عمومی و انتقال روایت شر مطلق(اسرائیل) به دنیا؛

یکی از مهم‌ترین ظرفیت‌های اربعین برای توقف نسل‌کشی فلسطین و فروپاشی اسرائیل، این است که یک بسیج عمومی و وجدانی در دنیا ایجاد شود و همه ملت‌ها با فشار سیاسی بر اسرائیل با بستن سفارتخانه‌ها و قطع روابط و همچنین با تحریم اقتصاد اسرائیل و کالاهای اسرائیلی، فشار حداکثری بر این کشور بیاورند تا متوقف شود. گرچه بسیاری از دولت‌ها، همراهی نخواهند کرد اما می‌توان با همراهی ملت‌ها موج‌های فشار افکار عمومی و مطالبه جهانی را به دل سنگ رژیم کوبید. اربعین بستر بسیار مناسبی برای این کار است؛ چراکه عمده معارف و شعارهای اربعین، مؤلفه‌های انسانی است که هر روز مصداق عینی آن را در غزه با چشم می‌بینیم. تحریم مطلق آب و غذا و دارو و قتل‌عام انسان‌های گرسنه در صف غذا، کودک‌کشی و اتفاقات دیگر، عاشورای دیگری در میانه بزک‌های مدرن و سلطه سرمایه‌داری است. این صحنه که تجلی عینی حوادث کربلاست، امروز تنفر از رژیم را بسیار شدت بخشیده، وجدان بیداری را برمی‌انگیزاند. شاید کمتر کسی تردید داشته باشد که امسال مصداق جنایت‌های انسانی و ظلم آشکار در صحنه بین‌المللی و جهان اسلام، مسئله فلسطین و حملات وحشیانه رژیم نامشروع اسرائیل در غزه است. تاکنون بالغ بر ۶۰ هزار غیرنظامی در غزه بر اثر حملات ددمنشانه رژیم اسرائیل به شهادت رسیده‌اند و عملاً نسل‌کشی جدی در باریکه غزه در فلسطین توسط این رژیم اشغالگر در حال انجام است. راهبرد و راهکار؛ یکی از شریان‌های حیاتی رژیم در طول ۷۰ سال گذشته برای مشروعیت‌سازی در افکار عمومی جهان، انگاره «مظلومیت یهود» است و جنایاتشان را پشت نقاب «افسانه هولوکاست»، مخفی می‌کردند. اینجا دو مسئله را باید به دنیا منتقل کرد؛ اول، «نسل‌کشی و مظلومیت فلسطین» و دوم، «سلطه‌جویی و خطر جهانی صهیونیسم». امروز تنفر از اسرائیل، یک «حس بشری و جهانی» حتی در بین یهودیان غیرصهیونیست است. استفاده از ظرفیت دیپلماسی عمومی نوین موجود در اربعین می‌تواند برای ایجاد موج بلندی از تنفر در بین مسلمانان و غیرمسلمانان از بیش از ۱۰۰ کشور با ملیت‌های گوناگون که چندروز در مسیر پیاده‌روی هستند، بسیار سازنده است؛ چراکه جغرافیای اربعین، یک مقیاس جهانی دارد. این مسئله را می‌توان با قالب‌های متعدد هنری، نمادسازی، تئاتر و به نمایش گذاشتن صحنه‌های جنایت اسرائیل به صورت غیرمستقیم به هر مخاطبی با هر ملیت و زبان و فرهنگی انتقال داد. به گونه‌ای که این افراد، رسانه و روایتگر مسئله فلسطین در کشورشان باشند و وقتی برگشتند همچون سفیری در جامعه شبکه‌ای، این پیام را منتقل کنند. به علاوه می‌توان در بستر اربعین، نهادهای مدنی و روشنفکری و ngoهای دنیا را برای فشار بر سازمان‌های بین‌المللی و پاسخگوکردن آنها، فعال کرد. همچنین می‌توان ظرفیت حقوق‌دانان و سیاستمداران آزاده را همراه کرد و یک موج تنفر و خشم و فشار جهانی علیه اسرائیل ایجاد نمود.

۳. ظرفیت اربعین در ایجاد انسجام امت اسلامی برای مقابله با اسرائیل؛

ظرفیت دنیای اسلام در مسئله فلسطین بسیار پراکنده است؛ بخشی از آن یعنی محور مقاومت برای فلسطین هزینه می‌دهد، بخشی بی‌طرف و ساکت است و بخشی کنار اسرائیل ایستاده و منافعشان را با خون مردم فلسطین تأمین می‌کنند. وسعت جغرافیایی سرزمین‌های اشغالی و موقعیتش با کشورهای اسلامی و جمعیت انسانی آنها را وقتی روی نقشه می‌بینیم، دست خیانت برخی کشورهای اسلامی، اشکار می‌شود. فقط یک جمعیت ۴۰۰ میلیونی مسلمان، اطراف اسرائیل هستند. در کشور مصر به تنهائی فقط ۱۱۰میلیون مسلمان زندگی می‌کنند. دانشگاه‌های بسیاری از کشورهای جهان اسلام در همراهی مردم غزه از

دانشگاه‌های آمریکا، عقب ماندند. مردم بسیاری از کشورهای اسلامی همچون عربستان به اندازه مردم استرالیا و انگلیس و آمریکا با مردم غزه همدردی نکردند و در اوج کشتار مسلمانان فلسطین درگیر جشن‌های مبتذل حجاز بودند. رسانه‌های جهان اسلام و...[۲] نفوذ پیام اربعین را در کلام عمر کایا، (زائر ۴۰ ساله از ترکیه)، می‌توان لمس کرد که می‌گوید: من سنی‌مذهب هستم، اما از کودکی داستان کربلا را شنیده‌ام و همیشه آرزو داشتم که در این پیاده‌روی شرکت کنم. برای من، این سفر نه‌تنها یک زیارت دینی بلکه یک تجربه روحانی عمیق است که به من کمک می‌کند ایمانم را تقویت کنم و ارزش‌های حقیقی اسلام را بیشتر درک کنم. در اربعین شرکت می‌کنم زیرا معتقدم امام حسین(ع) متعلق به تمام مسلمانان است. این مراسم به ما یادآوری می‌کند که فراتر از تفاوت‌های مذهبی، ما یک امت هستیم و باید در کنار هم برای عدالت و حقیقت ایستادگی کنیم.[۳] راهبرد و راهکار؛ پیام محوری معارف اربعین و نهضت عاشورا، مقاومت و مبارزه با ظلم و استکبارستیزی است. امروز تطبیق این امر در مسئله فلسطین است. حضور میلیونی مردم، علاوه‌بر خارج کردن امت از انفعال و سکوت در قبل مسئله فلسطین، قدرت نرم مقاومت و دنباله آن را به تصویر می‌کشد. در واقع راهپیمایی اربعین بخشی از جبهه مقاومت است. خود این قدرت نرم برآمده از همگرایی کشورهای اسلامی در مسیر «هیهات منّاالذله»، دشمن را عقب می‌زند. لذا شعار اصلی اجتماع اربعین، حمایت از فلسطین است. در آغاز مسیر راهپیمایی شعار اصلی در موکب‌ها با محوریت فلسطین است. به طور مثال در موکب «نداء الاقصی» علمای اهل سنت فلسطینی، لبنانی و کشورهای دیگر، نشان‌دادن جهت قطب‌نمای این راهپیمایی به سمت فلسطین و آزادی قدس شریف است.[۴] محاصره، تحریم و انزوای اسرائیل، شریان اقتصادی و سیاسی این رژیم را نیز قطع می‌کند.

۴. اربعین به مثابه بازیگر منطقه‌ای و جهانی (هویت فراگیر، ژئوپلیتیک فرهنگی و قدرت بدون مرز)؛

در حکمرانی نوین، گاهی وزن بازیگران غیررسمی، بیش از بازیگران رسمی است؛ چراکه بازیگران رسمی در یک ژئوپلیتیک مشخص در مرزهای دولت ملت با نیروی انسانی خاصی، محدودند. اما اربعین با عبور از این محدودیت و خلق قدرت نرم در ژئوپلیتیک فرهنگی در مقیاس فراملی، فرانژادی و فرامذهبی، با حضور اتباع بیش از ۱۰۰ کشور، یک بازیگر جهانی است. اساساً لایه اول معنا در اربعین، ارزش‌های انسانی و فراگیر است که هر وجدان بیداری را مجذوب خویش می‌سازد؛ شاهد این مسئله حضور غیرمسلمانان و حتی لائیک‌ها در سرزمین عراق و همچنین برگزاری اربعین در بسیاری ازکشورهای دنیاست. جالب است که این زنجیره بزرگ انسانی در ژئوپلیتیک فرهنگی اربعین، بنیان کاملاً مردمی و جهادی دارد نه دولتی و حاکمیتی. در واقع، اربعین، با نمایش عقلانیت و کرامت، انسانیت و صلح‌طلبی، مقاومت و ظلم‌ستیزی و ژئوپلیتیک فرهنگی و تمدنی، سبب خلق یک هویت فراملی فراگیر و قدرت بدون مرز، شده و جهان معنایی جدیدی را به دنیا عرضه می‌کند؛ جهانی که سبک جدیدی از زیست متعالی را مبتنی بر ارزش‌های فطری و اخلاقی ارائه می‌دهد. اربعین وجهه عقلانی و انسانی توحید را به دنیا نمایش می‌دهد و روایت اسلام خشونت‌گرا و جنگ‌طلب را باطل کرده و پروژه اسلام‌هراسی را ناکام می‌گذارد. همین امر سبب شده تا علی‌رغم شدیدترین سانسورها و تقابل‌ها، پدیده اربعین، جهانی شود و دائماً خود را بازتولید نماید.[۵] اداره خودیار و مردمی بزرگ‌ترین اجتماع انسانی با بالاترین سطح امنیت و با کیفیت‌ترین خدمات عمومی، مهر باطلی بر نظام سرمایه‌داری و دیوانسالاری می‌زند. طبیعتاً اگر تمرکز اربعین بر مسئله فلسطین و غزه باشد، می‌تواند ضربات سختی به شریان‌های حیاتی رژیم غاصب صهیونیستی و ساختارهای نظم آمریکایی بزند؛ چراکه مقیاس قدرتش، جهانی است.[۶]

نتیجه

اجتماع میلیونی اربعین، بستر مناسبی برای ارائه روایت شر مطلق از اسرائیل است تا دنیا خطر این ماشین کشتار که داعیه حکومت جهانی دارد را متوجه شود. حضور اتباع بیش از ۱۰۰ کشور، صحنه اربعین را به بزرگ‌ترین میدان دیپلماسی عمومی و ایجاد موج خشم و تنفر علیه اسرائیل و پاسخگوکردن سازمان‌های بین‌المللی تبدیل کرده است. همچنین اتحاد امت اسلامی و مطالبه‌گری عمومی از حکومت‌های اسلامی می‌تواند اسرائیل را محاصر و نابود سازد. به علاوه حضور میلیونی ذیل مقاومت، قدرت نرم و بازدارندگی مقاومت را به رخ می‌کشد.

۱. احمدی شیروانی، مریم، اربعین؛ تقویت جبهه مقاومت و تسریع نابودی اسرائیل، خبرگزاری قدس، ۱۴۰۳/۰۶/۰۲، شماره ۱۰۰۷۲۵۹، https://qudsonline.ir/xbzxk.

۲. اکبریان، سیدمحمد، نقش اربعین حسینی در وحدت اسلامی، ره توشه، ۱۳۹۹، شماره ۲۵، ص ۵۱.

۳. خبرگزاری تسنیم، عاشقان حسین، اربعین در کربلا؛ از لبنان تا مراکش وتانزانیا، تسنیم نیوز، ۱۴۰۳/۰۶/۰۴، https://www.tasnimnews.com/fa/new.

۴. پرویش، محسن، بررسی ظرفیت‌های تمدن‌سازی در جهان اسلام با تکیه بر پیاده‌روی اربعین، نشریه علمی تمدن اسلامی و دین‌پژوهی، سال اول، شماره دوم، ۱۳۹۸، ص ۳۳-۴۴.

۵. قاسمی، بهزاد، ظرفیت سنجی پیاده‌روی اربعین و تاثیر آن بر تمدن نوین اسلامی، دو فصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، دوره۶، شماره ۲، ۱۴۰۲، ص ۳۷-۳۸.

۶. سامانی، سیدمحمود، کارکردهای سیاسی اجتماعی و فرهنگی اربعین حسینی، فصلنامه فرهنگ زیارت، ش ۳۵، ۱۳۹۷، ص ۳۸.

حسین صمدپور
کارشناس مسائل بین‌الملل

انفعال در شمال، بحران در جنوب

آژیر خطر در جزایر سه‌گانه از زنگزور به گوش می‌رسد

از زمانی که بحث کریدور زنگزور در مرز ارمنستان و جمهوری آذربایجان داغ شد، کارشناسان امنیتی هشدار دادند که این مسئله صرفاً یک پروژه ترانزیتی و اقتصادی نیست، بلکه حلقه‌ای از زنجیره تغییرات ژئوپلیتیکی است که می‌تواند موازنه قدرت در قفقاز را بر هم بزند.

با افتتاح این مسیر، جمهوری آذربایجان و ترکیه دیگر وابستگی به عبور از خاک ما نخواهند داشت و این یعنی حذف ایران از شبکه ژئوپلیتیک منطقه قفقاز و ارسال یک پیام واضح به رقبای ما: «ایران قابل دور زدن است، آن هم بدون هزینه!» اما در کمال تعجب برخی تصمیم‌گیران و رجال سیاسی با ساده‌انگاری آن را به یک مسئله محلی و مرزی تقلیل دادند و آن را بزرگ‌نمایی رسانه‌ای خواندند.

نتیجه؟ اکنون، اندیشکده آمریکایی Middle East Forum با لحنی بی‌پرده از «بهترین فرصت» برای تصرف جزایر سه‌گانه ایران توسط امارات سخن می‌گویند و رسانه‌های غربی از امکان چراغ سبز آمریکا به امارات برای تصرف جزایر سه‌گانه خبر می‌دهند. این دیگر بزرگ‌نمایی رسانه‌ای نیست؛ یک پیام علنی است.

در سیاست بین‌الملل، ضعف یک نقطه، به سرعت به سایر نقاط سرایت می‌کند. آنها اهمال‌کاری تهران در پرونده زنگزور را به عنوان نشانه ضعف، انفعال و قابل پیش‌بینی بودن رفتار سیاست خارجی ما تفسیر کرده‌اند و در زبان امنیت ملی این ادراک دشمن برای ما بسیار خطرناک است؛ زیرا وقتی تصویر «ایران واکنش نشان نداده» در ذهن دشمن تثبیت شود، دیگر برای آزمودن خطوط قرمز ما نیازی به محاسبات طولانی ندارد. این، همان جایی است که غفلت در یک نقطه جغرافیایی، به طمع‌ورزی رقبا در نقطه‌ای کاملاً متفاوت ختم می‌شود.

اگر رقیبان ایران ببینند ما در قفقاز در برابر تغییرات ژئوپلیتیک ساکت مانده‌ایم، این سکوت را به عنوان الگوی رفتاری ایران می‌خواند و می‌پرسد: چرا این الگو را در خلیج‌فارس تکرار نکنیم؟

در تاریخ روابط بین‌الملل، سقوط سرزمین‌ها بیش از آن که با حمله نظامی باشد، با تضعیف